

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
„Európa és a magyarság a 18–20. században” Doktori Program

VÁMOS ESZTER

Szabadidő és szórakozás a két világháború közötti Pécsen
(1921–1941)

A pécsi középosztály és az alsóbb társadalmi rétegek szabadidő eltöltésével
kapcsolatos szokásai és lehetőségei

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. habil. Vonyó József, DSc

Pécsi Tudományegyetem

címzetes egyetemi tanár

Pécs, 2022

I. A doktori értekezés tárgya, célkitűzései és felépítése

A két világháború közötti magyar társadalom kulturális különbségei nem pusztán az egyenlőtlen jövedelmekből eredtek, hanem az eltérő életmódból is. Az életforma a foglalkozáshoz és a jövedelemhez hasonlóan társadalomalakító erővel bírt, és hozzájárult az egyéni, illetve a csoportidentitás létrehozásához és fenntartásához. A mindennapok szabadidős rituáléi (bálok, kirándulások, ünnepélyek) különösen fontos szerepet töltöttek be a különféle csoportok kohéziójában, ennél fogva a szabadidő kollektív vizsgálata segítséget nyújthat a társadalmi alrendszer határainak leírásában is. A szabadidős és szórakozási szokásokat viszont nem önmagukban, hanem a társadalmi státusz, a jövedelem, a fogyasztás és a kulturális hatások egymásra hatásának függvényében érdemes tárgyalni.

A Horthy-korszak társadalomtörténetének kutatásában – az egyéb életmódkutatások mellett – kiváltképp hasznosítható a szabadidős és szórakozási formák feltárása, mivel ekkoriban a jövedelmi és vagyoni helyzet különbsége – a megelőző korszakokhoz képest – már nem minden esetben adott választ arra, hogy hol húzhatók meg a társadalom belső választóvonalai. A jövedelmi helyzet továbbra is erősen meghatározta az emberek társadalmi pozícióit, illetve hatással volt a mindennapi életükre. Sokat számított, hogy valaki kiszámítható, fix fizetést kapott-e havonta vagy csupán napi- és teljesítménybért, ami nem feltétlenül jelentett folyamatos bevételt. A fix keresetű csoportok élethelyzetét tovább árnyalta fizetségük mértéke, valamint családi és kulturális hátterük.

A jövedelemmel szoros összefüggésben érdemes megvizsgálni a különböző társadalmi csoportok fogyasztási szokásait is. A materiálisan megvásárolható tárgyi javak (a lakás vagy a ruhák) mellett az áruvá vált szolgáltatások és élmények (köztük a szabadidős és szórakozási lehetőségek) is alakították az életmódot. Az alsóbb társadalmi rétegek (kiváltképp a munkásosztály) háztartásai rendszerint keveset költöttek az alapszükségleteken (a lakhatáson, az élelmiszeren és a ruhán) kívüli dolgokra; többek között kikapcsolódásra és szabadidőre. A polgári körök jóval többet fordítottak az egyéb kiadásokra, köztük a szórakozásra is.

Az első világháborút követően a korábbi polgári jellegű középosztály életformája jelentősen átalakult. A változások az életmód szinte minden területére kiterjedtek: lakás, közlekedés, öltözködés, higiénia, testkép, illemszabályok, nők helyzete. A középosztályi divatot immár a tömegkultúra új eszközei közvetítették, amelyeket nemzetközi, zömmel

amerikai trendek inspirálták: leginkább a mozi és a képes magazinok. A mintát már nem az arisztokrácia tagjai, hanem a tömegkultúra új hírességei nyújtották.

Doktori disszertációmban Pécs középosztályának és alsóbb társadalmi rétegeinek 1921 és 1941 közötti szabadidő- és szórakozástörténetét mutatom be. Munkám egy alap kutatás első része, tekintettel arra, hogy mindezidáig nem került sor a Horthy-korszak szabadidő- és szórakozástörténetének átfogó feldolgozására. A túlságosan általánosító következtetések elkerülése végett döntöttem úgy, hogy csak egyetlen várossal foglalkozom.

Az életmódtörténet – különösen annak a szabadidő eltöltésére vonatkozó része – nem tartozik a preferált kutatási témák közé. A téma látszólagos banalitása miatt kevésbé van presztízse a hasonló vizsgálatoknak, azonban érdemes szem előtt tartani, hogy a mindenkori hatalmi-politikai rendszer jellege nemcsak bizonyos objektív tényezőkön és körülményeken – így a jogrendszeren, a társadalmi mobilitáson, a központi hatalom vagy a társadalom viszonyain – keresztül vizsgálható, hanem a mindennapi élet aspektusából is. A mindennapi élet, szűkebben a szabadidős és szórakozási szokások leírásával ráadásul valós társadalmi (és gazdasági) viszonyokat is fel lehet vázolni.

A dolgozat célja, hogy bemutassa a két világháború közötti Pécs szabadidős és szórakozási formáit, valamint hogy a lehetőségekhez képest az országos trendekkel is összevesse azt. Munkám két irányból közelíti meg Pécs szabadidőtörténetét. Egyfelől az országos és helyi szintű hatalmi elvárások és valós társadalmi gyakorlatok viszonyát vizsgálom: elsősorban a makro- és mikrofolyamatok kölcsönhatásai kerülnek előtérbe; a különböző tevékenységeket tehát politikai és társadalmi kontextusba helyezem. Másfelől – a népesség heterogenitásából adódóan – a városban élő társadalmi csoportok szabadidős és szórakozási szokásait hasonlítom össze és értelmezem. Mivel az eltérő társadalmi rétegekhez tartozók gyakran eltérő helyeken és módokon szórakoztak, a szabadidő eltöltésének vizsgálata a közösségek közötti határvonalakat is tovább árnyalja. A disszertációban csupán a középosztály és az azalatti rétegeket vizsgálom, mert e csoportok vettek részt leginkább az új (tömeg)szórakozási formákban. Munkám során mindvégig szem előtt tartottam, hogy koherens képet alkossak a két háború közötti Pécs mindennapjairól.

A szabadidő és szórakozás rendkívül szerteágazó, hatalmas és komplex téma, ezért óhatatlanul szükséges volt pontosan kijelölni a kutatás határait. A dolgozat társadalomtörténeti aspektusa miatt a városi népesség legszélesebb köre számára elérhető tevékenységekre fókuszáltam. Azokat az elfoglaltságokat tekintettem könnyen hozzáférhetőnek, amelyek nyilvános, valamint félnyilvános helyeken zajlottak. A privát terek, mint a magánházak, présházak vagy nyaralók nem képezik a kutatás részét, hiszen ezekhez csak egy szűk és zárt

csoport férhetett hozzá; nem összehasonlítható a különböző társadalmi csoportok térhasználata ebben a szférában. Fontos szempont volt továbbá, hogy az adott tevékenység minden általam vizsgált társadalmi csoport kulturális regiszterében megjelenjen, így a disszertáció nem tartalmazza a magaskultúrához köthető szórakozási formákat (mint például a művészeti kiállítások, egyes színházi műfajok, hangversenyek látogatását). A sportolási lehetőségek közül csak azokat vettem számba, amelyek nem követelték meg a fegyelmet, az elhivatottságot, az önrendelkezéses szabadidőt és a különösebb technikai tudást vagy anyagi befektetést, ezáltal a különböző versenysportokkal nem foglalkozom a dolgozatban. A rendezvények közül nem tárgyalom az alkalmi, évfordulós eseményeket, csupán a rendszeres, de minimum ciklikusan ismétlődő programokat vizsgáltam, mert ezeken lehetett nyomon követni a korszakban bekövetkező változásokat. A turizmust és idegenforgalmat (bár a korszakban válik rendkívül népszerűvé például a hétvégi pihenés, azaz a *week-endezés*) szintén nem vizsgálom, mert a pécsiek utazási szokásait és célpontjait megfelelő források hiányában nem tudtam volna feldolgozni. A Pécsre érkező turisták szabadidő-eltöltését pedig abból a megfontolásból hagytam ki, hogy e csoportok tevékenysége nem a pécsi társadalomról referálna. Végül fontos hangsúlyozni, hogy a feltárás kizárólag a társas szórakozási formákra koncentrál, hiszen a fókuszban az egyes társadalmi csoportok szokásai, valamint a hatalom társadalomformáló kísérletei állnak. Az egyéni és családi elfoglaltságok nem részei a munkának, csak a nyilvános vagy félnyilvános terekben zajló társas szórakozásokra koncentrál. Ide tartoznak a vendéglátás terei, illetve a korzó és más nyilvános terek. A disszertáció mélyebben foglalkozik a két háború közötti időszakban széles társadalmi körökben népszerűvé vált modern, kiépített strandokkal és téli sportpályákkal, továbbá a mozi intézményével, melynek népszerűsége a hangosfilm megjelenésével újabb lendületet vett.

Mivel a disszertáció témáját politikai és társadalmi összefüggésben vizsgálom, a fogalmi, módszertani és historiográfiai bevezetőt követően röviden kitérek a 20. század első felének a kutatás szempontjából is releváns áramlataira; foglalkozom globális trendekkel, a keresztény-nemzeti ideológiával, a marxizmussal, a polgári radikalizmussal és a liberalizmussal. Az első világháború utáni magyarországi szabadidő-eltöltést meghatározó eszmék és gyakorlatok számbavételét követő fejezetben a korabeli Pécs társadalmának összetételét, szerkezetét és legfőbb jellemzőit, továbbá a város művelődés- és kultúrpolitikáját és jelentősebb egyesületeit ismertetem.

A munka gerincét és legterjedelmesebb részét a negyedik fejezet adja. E szakaszban mutatom be az 1921 és 1941 közötti évek társaséletének tipikus pécsi szórakozóhelyeit,

szabadidős intézményeit, rendezvényeit és eseményeit. Kutatásom során a következő kérdésekre kerestem választ:

- 1.) Milyen szabadidős és szórakozási szokások voltak jellemzőek a két világháború közötti Pécsen?
- 2.) Milyen hatással volt a modernitás a helyi szórakozási szokásokra? Milyen új tevékenységek jelentek meg? Hogyan alakultak át a régi szórakozási formák?
- 3.) Miként befolyásolta a politika a szabadidős intézmények működését, továbbá a rendezvények, programok tartalmát?
- 4.) Milyen tipikus szabadidős elfoglaltságai és törzshelyei voltak az egyes társadalmi csoportoknak?
- 5.) Milyen intézmények, terek álltak a szórakozás szolgálatában?
- 6.) Hogyan reagáltak az érintett szolgáltatók a megváltozott szokásokra?
- 7.) Hogyan függött össze a lakhely, a társadalmi státusz és a foglalkozás az egyes szórakozóhelyek elhelyezkedésével és látogatásával?
- 8.) Hogyan alakultak át azok a városi terek, amelyeket alárendeltek a szabadidő-eltöltésnek? Mely társadalmi rétegek preferenciáit vették figyelembe a döntéshozók?
- 9.) Csökkentek-e a társadalmi különbségek a szabadidő intézményein belül?

A fenti kérdések megválaszolásával disszertációm a Horthy-korszak művelődés- és társadalomtörténetének feltárására irányuló kutatások közé kíván illeszkedni. Munkám határozott célja, hogy árnyalt képet nyújtson a két világháború közötti politikai-társadalmi berendezkedésről; hogy újabb szintjét tárja fel a tekintélyelvű rendszer működésének és gondolkodásának, s hogy láthatóvá tegye a társadalmon belül uralkodó különbségeket és egyenlőtlenségeket.

II. Módszertan és források

A kutatás témája és jellege miatt a modern társadalomtörténeti módszerek közül elsősorban a történeti antropológia eszközeivel dolgozom. hogy összefüggéseiben láthassák vizsgálatuk tárgyát. Az antropológiai jellegű munkák általában azokat a beidegződéseket és a rituálékat kutatják, amelyeknek fontos szerepe van egy bizonyos világnézet fenntartásában vagy érvényre juttatásában: ilyenek voltak a karneválok és más közösségi ünneplések. A nem hétköznapi események és jelenségek – mint például a farsangi bállok vagy népünnepélyek – értelmezése új eredményekkel gazdagíthatja a mindennapi helyzetek megértését: egy-egy csoport értékei, reprezentációi, motivációi és dilemmái is feltárulhatnak. Ráadásul az ünnepi helyzetek

vizsgálata lehetőséget ad az egyház és az állam szabadidőbe – és ezáltal a magánéletbe – való „beférkőzésének” bemutatására is.

A szabadidő és szórakozás rendkívül összetett történeti, kulturális és szerkezeti adottságokkal rendelkező témájának tanulmányozáshoz indokolt a történeti antropológia interdiszciplináris megközelítése. Nem elég megvizsgálni a tárgyalt időszak szokásait, hanem kvalitatív módon, társtudományok segítségével fel kell tárni azt a társadalmi kontextust, amelyben értelmet nyernek a szokások által generált társadalmi gyakorlatok. A társadalmi kontextus értelmezéséhez szükséges ismerni azokat a makrofolyamatokat, amelyek hatással lehetnek a vizsgált település vagy csoport mindennapi életére és szórakozási formáira. Továbbá elengedhetetlen tisztában lenni a település és a lakosság sajátosságaival is, hiszen a társadalom interakcióinak mélyebb értelmezéséhez elengedhetetlen a saját normák és kategóriák ismerete.

A minél teljesebb kép felrajzolásához a várost is alaposabban kell tanulmányozni, hiszen a különböző terek használata az egykori társadalmi különbségekről árulkodik. A csoportok egymáshoz való viszonya a térbeli mozgás és viselkedés alapján is meghatározható. Különösen fontos ez a társasági élet színtereinek szempontjából, ugyanis a helyek minőségének megítélése erősen függött a használók társadalmi összetételétől.

Nemcsak Pécs esetében, hanem általánosságban elmondható, hogy a szabadidő és szórakozási szokások vizsgálatához több típusú forrást kell bevonni. Egyrészt kevés a jó minőségű és rendszeres forrás, másrészt a levéltárakban esetlegesen fennmaradt források leginkább a hatalom – sok esetben torzító – öndokumentációi. A megmaradt források egy része ráadásul nehezen dekódolható, mert sok esetben olyan tevékenységekre utal, amelyek a korszakban evidensnek számítottak, de időközben kikoptak a köztudatból.

Az antropológiában a témák jellegzetes vonásainak feltárásához módszertani szempontból a résztvevő megfigyelések és az analógiák segíthetnek. A történeti kutatások esetében – közvetlen megfigyelés híján – a forrásszövegek mélyreható értelmezése, valamint a fennmaradt dokumentumok kritikus olvasása vezethet eredményre. A források eredetének, műfajának és intenciójának ismerete kulcsfontosságú, ahogy a vizsgált közösség társadalmi kontextusának értelmezési kerete is. Végül azt is szükséges mérlegelni, hogy a vizsgált esemény mennyire tipikus.

Munkám során a szakirodalom mellett levéltári forrásokra, sajtóforrásokra, egodokumentumokra, valamint korabeli útmutatókra, illetve tankönyvekre támaszkodtam. Egy-egy szabadidős és szórakozási tevékenységet sok esetben nem lehetett egyetlen típusú forrásból rekonstruálni, mivel a primer források keletkezésének idejében a szórakozási szokások

evidensek voltak. A felhasznált dokumentumok tehát – különbözőségeikből adódóan – eltérő megközelítést igényeltek.

Levéltári kutatásokat a téma pécsi vonatkozása miatt a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában végeztem. Elsősorban rendeleteket, szabályozásokat, Pécs Város Tanácsának és polgármesterének, valamint Pécs Város Elsőfokú Közigazgatási Hatóságának iparra vonatkozó iratanyagát tekintettem át. Nagy segítségemre voltak Pécs Város Tanácsának mutatókönyvei, amelyekbe a szerv alá tartozó ügyosztályok ügyeit vezették évről évre. Ezekből nemcsak a hatóságok feladatai rajzolódtak ki, hanem a városban újonnan megjelenő problémák és jelenségek is. Az új típusú szórakozási szokások – mint például a modern táncok vagy strandolás – a városvezetést is foglalkoztatták. A mutatókönyvekben többnyire rögzítették a szabályozásokat, a beérkező panaszokat és a kérvényeket, továbbá a helyi szinten végrehajtandó miniszteri rendeleteket is. Az iratanyagok esetlegesen maradtak fent. Számos irat eltűnt, megsemmisült vagy már a korszakban leselejteztek. Ennek ellenére az általam megtekintett dokumentumok – a mutatókönyvekben rögzített információkkal és az egyéb kiegészítő forrásokkal együtt – elegendőek voltak ahhoz, hogy viszonylag teljes képet alkothassak a két háború közötti Pécs szabadidős és szórakozási szokásairól.

Az iratokban hivatkozott országos törvénycikkekhez és rendeletekhez adatbázisokban fértem hozzá. A levéltárban külön, válogatva őrzött helyi rendeletek olvasásakor külön figyelmet szenteltem a tiltásoknak, melyek leginkább árulkodnak a ténylegesen létező szokásokról és viselkedési módokról: amit tiltottak, illetve bíráltak, többnyire létezett is.

A levéltári források vizsgálatakor fontos szempont volt, hogy a különböző dokumentumokat kritikával kezeljem. Kiindulópontként meg kellett határozni az adott irat célját és műfaját. Ezt követően megvizsgáltam, hogy milyen személyek, szervek vagy intézmények között zajlott az ügyintézés. Végül az érintettek közötti kapcsolat minősége alapján mérlegeltem, hogy a hatóságok döntését mennyiben befolyásolhatta valamilyen egyéb tényező, illetve hogy milyen érdekeket tükrözött a forrás. A panaszok és kérvények esetében például a hatóságoknál jelentkező fél azt kívánta elérni, hogy kérése pozitív elbírálásban részesüljön, emiatt semmi olyat nem vetett papírra, ami miatt fennállhatott az azonnali elutasítás lehetősége. Emellett jellemző volt, hogy a köztisztviselőben álló személyek vagy a régebbi, ismert egyesületek röviden és szárazon fogalmazták meg kérvényeiket, míg például a Horthy-korszakban fokozottan ellenőrzött munkásegységek vagy az alsóbb társadalmi csoportból származó egyének hosszabb, több érveléssel alátámasztott szövegeket küldtek. A jelenség hátterében az állhat, hogy a hatóságokkal jó kapcsolatot ápoló személyeknek vagy intézményeknek feltehetően nem kellett tartaniuk a kérelmek stílusából származó előítéletektől.

A sajtóforrások kiegészítették a hiányos levéltári forrásokat, valamint segítettek feltérképezni a nyilvános és félnyilvános térben elérhető szabadidős és szórakozási formákat. Az újságok számos fontos információt tartalmaztak elsősorban a szervezett programokról és a szórakozóhelyek működéséről: többek között a bálók, népünnepélyek és a különféle előadások pontos helyszínéről és időpontjáról, vagy a kávéházak és vendéglők nyitvatartásáról, kínálatáról tájékoztatták az olvasókat. Bár a lapokban megjelenő programajánlókban, reklámokban, cikkekben szereplő adatok tényszerűnek tekinthetők – máskülönben a potenciális érdeklődők nem tudtak volna megjelenni a meghirdetett eseményeken –, a sajtóforrást is érdemes fenntartással kezelni, hiszen forrásértékére hatással van, hogy milyen szemléletet képviselt, illetve kiket szólított meg.

A 20. század első felében a sajtó tömegkulturális médiummá vált, a periodikák széles társadalmi rétegekhez eljutottak. A lapok társadalmi hatása ekkor kezdett el jelentőssé válni, hiszen egyre inkább a tömegek számára íródtak. Magyarországon az első világháborús vereségért és a forradalmakért egyesek a sajtót hibáztatták, a Horthy-korszakban a korábbiaknál szigorúbb sajtószabályozás és -irányítás kezdődött. 1919 és 1921 között cenzúrát vezettek be, az új időszaki lapok alapítását miniszterelnöki engedélyhez kötötték, illetve a belügyminiszter lapokat is betilthattott. A korlátok között működő sajtóban nem terjeszthette bárki szabadon a gondolatait, ennek ellenére a Horthy-korszak sajtópiacát pluralitás jellemezte: szociáldemokrata, polgári radikális, liberális, konzervatív, keresztény és fajvédő lapok jelenhettek meg. Az ideológiai megoszlás aránya azonban közel sem volt ilyen kedvező. A politikai lapok nagy része kormánypárti vagy kormánytámogató volt. A vidéki sajtótermékek között szintén magas volt a kormányhoz közeli újságok száma, hiszen a kisebb piac miatt jobban rá voltak utalva a hatóságok támogatására. A vizsgált időszak két legfontosabb pécsi napilapja, a keresztény-konzervatív *Dunántúl*, illetve a polgári-liberális *Pécsi Napló* szintén kormánytámogató platform volt. A programajánlókban és hirdetésekben ez kevésbé vagy egyáltalán nem érvényesült, a beszámolóknak, a riportoknak és egyéb publicisztikáknak gyakran tetten érhetőek a hivatalos nemzeti-keresztény kurzus szövegei.

A politikától látszólag távolságot tartó lapokat szintén fenntartással kell kezelni. A szabadidős és szórakozási szokások rekonstruálásában sok esetben hiánypótló forrásokról van szó, hiszen időnként hosszan foglalkoztak a divatos elfoglaltságokkal. Gyakran életmódmintákat, életvezetési tanácsokat is megfogalmaztak, így az olvasó képet kaphatott arról, hogy mit tekint társadalmi normának egy-egy szerkesztőség. Gyáni Gábor azt javasolja, hogy ezekre a típusú forrásokra ne csupán adathalmazként tekintsünk, hanem olyan rendszernek lássuk, amelynek szöveg- és szimbólumelemzése fontos ismeretekkel gyarapíthatja a

társadalomról való tudásunkat. Az illemkönyvek és útmutatók használata esetén érdemes ugyanezt a felfogást követni. Ezek a források alkalmasak a társas viselkedés és interakciók tanulmányozására, továbbá szintén referálnak a korszak társadalmi normájáról.

Míg a levéltári és a sajtóforrások valamelyest megbízhatóan tartalmaznak tényszerű adatokat, addig az olyan szubjektív források mint a naplók vagy visszaemlékezések, nem a történeti múltra vonatkozó elsődleges adatok miatt válnak fontossá (hiszen ezek gyakran tévesek és pontatlanok lehetnek), hanem a szubjektív történelem szinte primer dokumentálása miatt. Hogy mennyire számított egy-egy szórakozás kényszermentes elfoglaltságnak, és hogy milyen érzéseket generált általánosságban a résztvevőkben, a legjobban talán az egodokumentumok tudják visszaadni. A disszertáció elkészítéséhez Arató Jenő, pécsi jogász naplóját használtam fel. Arató rendszeresen vezette a naplóját a két háború között. Vaskos, többkötetes irományait a pécsi Janus Pannonius Múzeum őrzi.

A napló a naplóiró saját magának szánt vagy a nyilvánosság számára készülő feljegyzése. A memoárt viszont rendszerint a nyilvánosság számára írja a szerző, ilyenformán az olvasók széles és ismeretlen tömegéhez szólnak ezek az írások. A naplóiró a jövő ismerete nélkül a saját jelenében a saját jelenéről írt, s ezáltal olyan avatott dokumentummá válik, mely képes kiemelni a pillanatnyi érzéseket, ugyanakkor megmutatja, hogy szerzője mely élményeit tartotta írásbeli rögzítésre méltónak. A visszaemlékezés ezzel szemben a személyes emlékek és olykor további források felhasználásával írt retrospektív beszámoló. A dolgozat írásakor több visszaemlékezéshez is nyúltam. Például Csorba Győző, pécsi költő röviden foglalta össze a második világháború előtti pécsi emlékeit a *Tükör* című lap hasábjain. Deésy Alfréd, rendező memoárjában elfeledett régi szórakozásokat mesél el a szerző.

A szépirodalmi munkák történeti és szociográfiai forrásértékének kérdésköréhez Kósa László adott szempontokat. Az ilyen típusú írások szerinte tartalmaznak olyan részleteket, amelyek a mű esztétikai értékétől függetlenül önálló adatközlésként is fölfoghatók: az életmód, a megszólítások, az egymás közötti érintkezések, a településkép, a lakáskörülmények leírása, a hétköznapi gesztusok és egyéb naponta gyakorolt viselkedési, illetve magatartásformák az életnek azon területei, melyeket a klasszikus történeti források alapján nem vagy csupán alig lehetséges rekonstruálni. Kósa szerint a szépirodalomban találkozhatunk a mindennapi élet megörökítésével, mindemellett felhívja a figyelmet, hogy a szépirodalmi művet történeti forrásként való használatakor elsősorban azok a részletek jelentősek, amelyek más forrásokkal és korábbi kutatási eredményekkel összevetve hitelesnek bizonyulnak. Munkámban többek között Tatay Sándor *Lődörgések kora* című regényét tudtam felhasználni. A szerző a Pécsen

töltött diákéveit örökítette meg szépprózában. A műben megidézi barátait, akik szintén ekkor jártak egyetemre a városba, Weöres Sándort és Takáts Gyulát.

A 20. század első felének megismerését segítik a különféle vizuális források és hanganyagok. A 19. században lehetővé vált a fényképezés, a hang- és filmrögzítés. Az új találmányok néhány évtized alatt rengeteget fejlődtek. A fényképezőgépek a századfordulóra bekerültek a vagyonosabbak háztartásába is, tömegével születtek a különféle (családi) eseményeken készült privát fotók. A 20. század első évtizedeiben nőtt az igény az otthoni zenelejátszókra és a hanglemezre is. Ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan megjelentek az első mozgóképek, amelyek képesek voltak dokumentálni a mindennapi élet mozzanatait is.

A fényképek és a mozgóképek egyedülálló módon közvetítenek információt a múltból. A korabeli anyagi kultúrát, épített örökséget, viseletet és szokásokat sok esetben csak e forrásfajták tudják hűen visszaadni, forrásértéküket éppen ezért már korán felismerték. A vizuális források kiegészíthetik az életmódkutatásokat; a fotók és filmfelvételek mindennapi eseményeket, tevékenységeket vagy mozdulatokat rögzíthettek. Megfelelő értelmezésükhöz szükséges ismerni azt a kontextust, amelyben létrejöttek és elemezni kell a tartalmi és formai jegyeiket. Mindezek alatt érdemes szem előtt tartani, hogy a szövegekhez hasonlóan mind a fényképek, mind a filmek manipulálhatóak, ezért használatuk körültekintést igényel. Például a fotók csupán egy adott pillanatot rögzítenek egy adott szögből, ezáltal kiemelnek a valóságnak bizonyos részleteit és jelentéssel ruháznak fel egyes momentumokat. Ezért az, hogy valaki vagy valami miért nem szerepel a képen szintén átgondolandó kérdés. Kutatásom során a Janus Pannonius Múzeum és a pécsi Csorba Győző Megyei Könyvtár fényképgyűjteményére, valamint a Fortepan adatbázisra támaszkodtam.

A statikus képekhez képest a mozgókép időben és térben több anyagot képes rögzíteni, így egy korabeli város utcaképe sokkal inkább a maga valójában tud megjeleníteni. A két médium közötti további különbség, hogy a fénykép olyan értelemben nem narratív forrás, hogy nem próbál meg egy irányított történetet elmesélni, míg a filmek – főleg a 20. század első felében – igen. A film emiatt – amellett, hogy meghatározó szórakoztatóiparrá fejlődött – jelentős propagandaeszközzé tudott válni a két világháború között. A korszak filmhíradóit és dokumentumfilmjeit, de még a játékfilmeket is ennek fényében kell nézni. Filmhíradókhöz a Nemzeti Filmintézet adatbázisában fértem hozzá.

A gramofonok, majd a rádió elterjedésével a zene sokak számára a mindennapok részévé vált. Az emberek már nemcsak a vendéglátóhelyeken és a bálokon hallgathattak zenét, hanem otthon vagy az egyesületekben. Az első világháború után ráadásul egy teljesen új zenei irányzat is betört Magyarországra: a jazz. Rengeteg gramofonlemez, valamint rádióműsor

maradt fent ebből az időszakból az újságokban. A dalszövegek – más szövegekhez hasonlóan – szintén forrásértékkel bírnak. Lefesthetik egy korszak hangulatát, számot adhatnak arról, hogy egy egyén vagy egy közösség hogyan élt meg bizonyos eseményeket.

III. A doktori értekezés főbb eredményei

Munkám során a történeti antropológia eszközeivel dolgoztam, hogy megismerhessem a pécsi társadalom sajátosságait és határait. A módszertan megfelelő választásnak bizonyult, mivel a rendszeres szabadidős és szórakozási formák felfoghatóak olyan rituáléknak is, amelyek fenntartják egy-egy csoportnak a világnézetét. A jobboldali és keresztény középosztály az irredentizmus eszméjét ápolhatta egy-egy ünnepségen, a baloldali szervezetek munkásindulókat énekelhettek báljaikon.

Az antropológiai megközelítés az alsóbb társadalmi rétegek vizsgálata során bizonyult különösen hasznosnak, hiszen ezekről a csoportokról sok esetben kevés forrás maradt fent. A szöveges források szoros olvasása, az újabb forráscsoportok bevonása, illetve a különböző párhuzamok keresése segített feltárni ennek a társadalmi csoportnak a szokásait és motivációit.

A mikrofolyamatok feltárása aprólékos munkát igényelt, az egyes szegmensek vizsgálatakor sok esetben nem volt elegendő egyféle forrástípust használni. A levéltári iratok mellett párhuzamosan különféle szakirodalmat, sajtóanyagot, egodokumentumokat és audiovizuális forrásokat dolgoztam fel. Különös figyelmet szenteltem a korabeli résztvevők megfigyeléseire és érzéseire; törekedtem arra, hogy megértsem egyéni motivációikat. A tények és adatok összegyűjtését követően értelmeztem a mögöttes tartalmat, a forrásokat kritikai olvasat alá vettem. Országos és más városok lapjaival hasonlítottam össze, hogy mennyire számított egy-egy szabadidős és szórakozási szokás tipikusnak.

A történeti antropológiai munkák általában társadalmi kontextusban vizsgálnak eseményeket, szokásokat. Az utóbbi évtizedekben a vizsgálataikban már nem a hatalom által elnyomott alsóbb társadalmi csoportok önálló kulturális törekvései kerültek a fókuszba, hanem a vizsgált alanyok reprezentációja. Munkám során én is e szempontok szerint dolgoztam. Törekedtem arra, hogy az egyes jelenségeket komplex összefüggéseiben vizsgáljam, az általam vizsgált csoportokat a nyilvánosságban betöltött szerepük szerint mutassam be. A történeti antropológia szemléletének köszönhetően a szabadidő és szórakozás történetének feldolgozásához atipikus forrásokhoz is nyúltam, például törvényeket, rendeleteket vizsgáltam. Ennek köszönhetően a kutatásból nemcsak egy szűk terület társadalmi gyakorlatai rajzolódtak ki, hanem a Horthy-korszak hatalmi-politikai rendszerének jellege is.

Az állam a kultúrát a saját politikai céljainak elérésére akarta használni. Szabályozta a tanítható táncokat és a társasági élet színtereinek működését, illetve filmcenzúrát vezetett be. Az állam által képviselt keresztény-nemzeti ideológia szemlélete így nem csupán a szoros értelemben vett intézményi rendszerekben (jogalkotás, oktatás, állami kulturális intézmények) jelent meg, hanem a mindennapok gyakorlatában is. A hivatalos ünnepeket, az elit rétegek reprezentációs eseményeit és az egyesületek nyilvános programjait lényegében ebben a szellemben szervezték, hiszen azok követték az állami kultúrpolitikát. Ezekkel az eseményekkel állították szembe az „alsóbbrendűbb” „nemzetidegen” és „erkölcstelen” szórakozásokat, például a jazz zenét vagy a kávéházi kártyázást. Ezeket a tevékenységeket számos módon szabályozták, illetve ellenőrzés alatt tartották a hatóságok országos és helyi szinten. A Horthy-korszak hivatalos művelődés- és kultúrpolitikája így egészen mikroszintig elért, közvetve vagy közvetlenül befolyásolta a társasági életet. A társadalom viszont nem viszonyult egységesen sem a szabályozásokhoz, sem az új szórakozási formákhoz.

A disszertáció bevezetőjében kilenc pontban határoztam meg a dolgozat célját. Jelen összefoglalásban nem volt céloom részletezni külön-külön az egyes szempontokat, mert azok sok esetben összefüggő, összekapcsolható tematikus egységet alkotnak, óhatatlanul ismételnem volna magam az egyes gondolati egységeknél. Ehelyett megpróbáltam komplexen összefoglalni az elemzés főbb tanulságait, figyelembe véve a társadalmi rétegződés és a szabadidős intézmények rendszereinek, elemeinek összefüggéseit.

Pécs lakóinak szórakozási igényei nem tértek el jelentősen más magyar városokétól. Folytatták a dualizmus időszakának hagyományait, de az új, divatos elfoglaltságok is gyorsan meghódították a pécsieket. A vendéglátóhelyek, az egyesületek, vállalkozók és a városi vezetők igyekeztek minél gyorsabban reagálni az új igényekre. A kávéházak megpróbálták bővíteni szolgáltatásaikat, az egyesületek jazzbandet hívtak a táncmulatságaikra, a vállalkozók modern strandot és korcsolyapályát építettek, a város rendezte a zöldterületeket. A fejlesztések a település presztízsét is növelték, bizonyos intézmények megléte (kávéház, strand, parkok, mozi, sportpálya) és fenntartható működése a városiasodás fokmérővé váltak.

A két világháború közötti társadalom minden rétege megtalálta társaséletének, szórakozásának formáit, kereteit a társadalmi helyzetének, foglalkozásának megfelelően, bár jellemzően egymástól elkülönülve. Pécs esetében sem történt ez másképp. Ráadásul a város szerkezete, a városrészek távolsága és tagoltsága, továbbá az azonos társadalmi helyzetű népesség településen belüli tömbszerű elhelyezkedése tovább mélyítette a különböző csoportok közötti határvonalakat. Ez sok esetben látványosan megmutatkozott a városi terek használatának különbségeiben, legfőképpen a középosztály és a munkásság esetében. Noha a

különböző rétegek szórakozási szokásai gyakran hasonlítottak egymáshoz – hiszen a munkásság jellemzően átemelte a polgári szabadidő-eltöltés formáit a saját közegébe – a társasági élet szintereit, amennyiben volt rá lehetőség, elkülönítették. Például a vendéglátóhelyek arculatát és működését jelentősen befolyásolta törzsközönségének szociokulturális háttere, valamint anyagi helyzete.

A 20. század első felében a kávéház még mindig meghatározó társasági szintérnek számított. Az első világháborút és a szerb megszállást követő időszakban több nagyobb múltú intézmény kénytelen volt bezárni Pécssett. Míg a belvárosban, ha mérsékeltten is, de nyíltak újabb kávéházak a régiiek helyén, addig a centrum szélén fekvő kétes hírű intézmények teljesen megszűntek. Ezeket az egységeket korábban a kisebb keresetű, alsóbb társadalmi rétegek látogatták, de miután a kávéházi szolgáltatásokat pótolták a munkásotthonok és az egyesületi helyek, már nem volt akkora igényük saját kávéházra. Ráadásul az új szórakozási formák – például a mozi, a sport, a strand, a természetjárás – sokakat egyébként is elvont a kávéházi időtöltéstől; többek között a középosztály fiatal tagjait is.

Míg a kávéházak a belváros jellegzetes vendéglátóhelyei voltak, addig vendéglő és kocsmák minden városrészben volt. A pécsi vendéglők és kocsmák állandó törzsközönsége többnyire a környék lakóiból és munkásaiból került ki, így minden társadalmi csoport megtalálta a számára legszimpatikusabb egységet, amely közösségi térként és szórakozóhelyként egyaránt funkcionált. A vendéglőkben gyakran asztaltársaságok, egyesületek jöttek létre és gyűléseiket is itt tartották. Az olyan alkalmi vendégek, mint az átutazók és a turisták, viszont inkább pihenőhelyként tekintettek a meleg ételt kínáló egységekre. Eközben a kocsmákban leginkább csak alkoholt szolgáltak fel, az ide betérő vendégek nem frissültek fel szellemileg és testileg, hanem a felgyülemlett feszültséget vezették le, gátlásaikat oldották fel az ital segítségével.

A cukrászdák a vendéglőkkel és a kocsmákkal ellentétben megmaradtak egyfajta exkluzív helynek, ahova jellemzően a középosztály tagjai jártak. Kínálatukban törekedtek az egyediségre és a magas minőségre, szolgáltatásaikat csak annyival bővítették, amennyi még belefért a polgári értékrendbe. Például Pécssett cukrászdákban helyeztek először üzembe eszpresszógépet. A cukrászdák emiatt a válságba került kávéházak versenytársa lett a korszakban.

A vendéglátóegységek száma és városon belüli elhelyezkedése lehetővé tette, hogy a különböző társadalmi csoportok a térben fizikailag elkülönüljenek egymástól. Egyes félnyilvános terek esetében ez azonban nem volt megoldható, hiszen bizonyos intézményekből csupán egynéhány volt a városban. A különböző társadalmi rétegek vagy kénytelenek voltak

osztokodni ezeken a tereken vagy teljesen kisajátítani. Az új, divatos elfoglaltságok helyszínein (mozi, sportpálya, strand) általában a társadalom széles rétegei megjelentek. Azokon a helyeken, amelyek tradicionálisan a középosztály szabadidejéhez kötődtek (színház, korzó), csak nagyon ritkán vegyültek az alsóbb társadalmi csoportok a polgárság középrétegeivel.

A háború utáni városi szabadidő-eltöltés fontos helyszínei voltak továbbra is az utcák, a terek és a zöldterületek. A pécsi korzó, azaz a Király utca, a Széchenyi tér és a Sétatér funkciója sem változott az évek során, továbbra is a társadalmi reprezentáció és érintkezés legfontosabb tereinek számítottak a polgári rétegek körében. A korzózás beletartozott a mindennapokba, a legújabb divat szerint öltözött nők látványa lényegében az állandó látkép részét képezte. A korzó mint nyilvános tér elméletben mindenki számára hozzáférhető volt, viszont a szigorú illemszabályok, valamint egyes rendeletek miatt kirekesztővé vált. A korzó állandó közönsége nem tűrt meg semmilyen kultúrájától idegen viselkedést, illetve ügyelt arra, hogy az utcakép is a saját ízlését közvetítse.

Sajátosan alakult a Balokány helyzete, amely eredetileg a cselédek, segédszemélyzet, közkatonák és más alacsony keresetű személyek számára nyújtott kikapcsolódást vasárnaponként. A terület a lakóhelyük szomszédságában feküdt, az árnyékos ligetbe szórakoztatásként vurstli költözött. A teret a polgári réteg elsődleges használói miatt negatívan ítélte meg. Amikor felmerült, hogy a szintén Balokányban lévő uszodát modern stranddá fejlessze a város, a városvezetés a liget rendezése mellett döntött. A területen korszerű parkot alakítottak ki, majd végül a területet körbezárták és belépődíjassá tették, hogy a tér korábbi használói ne férhessenek hozzá.

A Tettye város feletti elhelyezkedése lehetővé tette, hogy olyan térré váljon, amelyet egyszerre mindenki használ, de kizárólagosan senki sem birtokol. A második világháború előtt a hatóságok a Balokányhoz hasonlóan itt is rendezték a teret, de végül nem korlátozták hozzáférést a térhez. A városközpont zöldterületeihez képest ezen a helyen jóval lazábbak voltak a társadalmi gyakorlatok, emiatt alkalmas helyszíne lehetett a városi népünnepélyeknek.

A két háború között olyan technikai vívmányok terjedtek el a kontinensen és Magyarországon, amelyek látványosan alakították át a korábbi szórakozási szokásokat. Ilyen volt a gramofon, a rádió és a mozi. Az új médiumon keresztül az információ és a divat is gyorsabban terjedt; szinte a társadalom egészére hatással voltak a friss találmányok. A keresztény-konzervatív hatalom veszélyt és lehetőséget egyaránt látott az új vívmányokban, emiatt igyekezett ellenőrizni és irányítani, amit lehetett. A hatalom intézkedései többnyire feszültséget okoztak. A rendeletek által érintett szakmák – tánctanár, kávész, zenész, mozis –

tagjai hangot adtak és olykor fel is léptek az újonnan bevezetett szabályok ellen. Sikerességük függött az érdekképviselőjük erősségétől, valamint a társadalmi támogatottságuktól. Az új szórakozási szokásokhoz ugyanis a társadalom sem viszonyult egységesen.

A bálók és táncmulatságok nem tartoztak a mindennapi szórakozási formák közé, és viszonylag szűk réteg tudta magának megengedni rendszeresen ezt a fajta kikapcsolódást. Bár a farsangi naptárban évről évre felbukkantak a különböző alkalmazotti rétegek eseményei, kevés szakma volt képes képviseltetni magát minden szezonban. A pompás ruhák, a szigorú etikett és a tánctudás mind olyan gazdasági, szociális és kulturális háttérrel igényelt, amely gyakran a pécsi középosztály tagjai számára is terhet jelentett és amelyeket a farsanggal kapcsolatos panaszokban és észrevételekben lehetett tetten érni. A báli kultúra válsága került. Ezzel párhuzamosan gyűrűzött be a modern zene és tánc Magyarországra. A jelenség olyan problémákkal szembesítette a konzervatív polgári rétegek tagjait, amelyben a saját identitásuk és értékeik kerültek veszélybe, ennek következtében elkezdtek azt védeni. Fokozottabbá vált az ellenőrzés, valamint új szabályokat alakítottak ki úgy, hogy mindeközben a magyar nemzeti kultúra megőrzésére hivatkoztak. Ezen a módon sikeresen elkendőzték azt a jelenséget, hogy ezek az intézkedések csupán szűkebb rétegnek kedveztek.

A két háború között a moziba járás mindenki számára elfogadható szórakozási forma lett, a mozi látványosságból az elitkultúra részévé tudott válni. A mozgókép technikája folyamatosan fejlődött, a nemzetközi filmgyártás pedig már nemcsak a mennyiségre, de a minőségre is egyre jobban fókuszált. A magyar nézők is élvezhették a fellendülő filmipar termékeit, de a szórványos állami beavatkozások némileg korlátozták a lehetőségeket; nem minden filmet tekinthettek meg vagy csupán a cenzúrázott változathoz fértek hozzá. A közönséget – feltehetőleg azért, mert nem volt lehetősége összehasonlításra – nem foglalkoztatta komolyabban ez a probléma. Jóval fontosabbnak tartották a vetítések színvonalát, a némafilm korszakában a filmek történetét és látványát. A hangosfilm kezdeti időszakában a zene és az ének minősége vált egy újabb kritériummá. A pécsi közönség számára a külföldi filmek történetét eleinte nem a párbeszéd, hanem a dallamok tették érthetővé és élvezhetővé. Amint a nemzetközi filmgyártásban a párbeszédre épülő filmek kezdtek el hangsúlyosabbak lenni, a nézők kevésbé érdeklődtek a számukra nehezen követhető filmek iránt. A magyar filmgyártás fellendítése szükséges volt a moziközönség megtartásához. A pécsi mozikat különösen a szabad- és munkaszüneti napokon keresték fel, ilyenkor volt idejük az alkalmazotti és munkás rétegeknek beülni egy-egy vetítésre. A hétköznapiakban a fixfizetés hivatalnokok, tisztségviselők tartották fent az intézményt, a filmek témái és jellege is elsősorban az ő ízlésüket tükrözte.

A vidéki színházak a túlélésért küzdöttek a két világháború között. Pécssett folyamatosan csökkent a nézőszám, a színház bevételei alacsonyok voltak. Az épület állapota és az elavult színházi technika sokáig akadályozta a megfelelő színvonalú előadások tartását. Az intézmény próbált kedvező helyárrakkal közönséget becsalni, de ez az akció csak a kiskeresetű kispolgárság, hivatalnokok számára volt vonzó. Az alsóbb társadalmi csoportok, bár valószínűleg meg tudták volna fizetni az olcsó jegyeket, továbbra is kerülték a színházakat.

A két világháború között teljesedtek ki a nyilvános és félnyilvános terek határain a strandok, valamint a sport-, korcsolya-, sí- és szánkópályák. Ezek olyan újonnan létrejött társadalmi terek voltak, amelyeket az a modern szemlélet hívott életre, miszerint a testeket ápolni és edzeni kell. E szemlélet mind a polgári, mind a munkás rétegeken belül teret hódított, emiatt a legváltozatosabb csoportok gyűltek össze egy-egy strandon vagy pályán. A nyári és a téli szezonális elfoglaltságok különböző erkölcsi megítélés alá estek. A konzervatív keresztény körök elviekben támogatták a sportolást, azonban tiltakoztak az ellen, hogy strandokon a két nem hiányos öltözetű teste egy és ugyanazon nyilvános térbe kerüljön. A társadalom nagyobb részének ellenben igénye volt arra, hogy közösen fürödjének a férfiak és a nők, ráadásul az úszás és a napozás miatt minél kényelmesebb és lazább viseletben, és mivel ez hozott nagyobb bevételt a fürdőintézményeknek, ezért általában a városvezetés sem zárkózott el előle. A strandfürdők ellen nem hoztak az országos hatóságok korlátozó intézkedéseket, valószínűleg amiatt, mert az intézmények működésükkel támogatták az egészséges és sportos életmódot.

A korcsolya, amely a dualizmusban még a szórakozásról és a társaséletről szólt, a Horthy-korszakban alárendelődött a hagyományos értelemben vett sportolásnak. A sielés a háború után vált ismertté és kedvelté a civil lakosság körében. A szánkózás üzésének kereteit szintén ekkoriban fektették le a hatóságok. A téli sportok fokozatosan elveszítették alkalmi jellegüket, egyre fontosabbá vált, hogy a lehető legtöbben rendszeresen gyakorolhassák ezeket a sportokat az időjárás és a földrajzi adottságok dacára; a sportegyesületeken belül versenysporttá nőtte ki magát a korcsolyázás, a sielés és a szánkózás. A középosztály tagjai az összes sportágban képviseltették magukat, a munkásság elsősorban a sielésbe kapcsolódott be egyesületeiken keresztül. Később a háborús hangulattal egyidőben egyre inkább nemzeti érdek volt a téli sportok fejlesztése, főleg a sí, hiszen az első világháborúban szerzett téli tapasztalatok még sokakban élénken éltek. Egyedül a fiatalok, főleg a gyerekek esetében őrizték meg a téli sportok azt a fajta kötetlen, ünnepélyes, szórakoztató jelleget, amely még a 19. században jellemezte őket.

A látványsportok közül a labdarúgás vált népszerűvé a pécsiek körében. Nemcsak a munkásság és a kispolgárság járt ki a pálya mellé szurkolni, hanem a középosztály tagjai is. Az

egykes pécsi sportegyesületek – és valószínűleg szurkolóik is – többnyire különböző társadalmi csoportokhoz, munkahelyekhez kötődtek.

A Horthy-korszakban, bár a szabadidős intézmények bizonyos esetekben lehetőséget biztosítottak arra, hogy csökkenjenek a társadalmi különbségek az egyes rétegek között, a távolságok az eltérő társadalmi csoportok között megmaradtak. A különböző foglalkozású és társadalmi helyzetű közösségek még ha hasonlóan is, de elkülönülve, saját kereteik között szórakoztak leginkább. Pécssett a szabadidő és szórakozás legfőbb központja a belváros volt, a különböző városrészeknek megvoltak a saját, jellemző szórakozóhelyei és törzsközönsége. Míg a centrum valamennyi társadalmi csoportnak kínált szórakozási lehetőséget, addig a külvárosi helyek jellemzően az ott lakó munkások, iparosok, vasutasok, kispolgárok igényeit szolgálták ki. A városi előkelőségek ritkán hagyták el a belvárost. Legkedvesebb vendéglátóegységeik általában a korzó mentén helyezkedtek el, báljaikat Pécs legfényesebb szállójában, a Pannóniában vagy a Nemzeti Kaszinó épületében tartották.

Végül érdemes kitérni a pécsi nők szabadidős és szórakozási lehetőségeire, hiszen az első világháború után megváltozott ennek a csoportnak a helyzete. Egyre több fiatal lány állt munkába és lett önálló keresete. Elkezdték moziba, táncolni és strandra járni, ami aggasztotta a konzervatív rétegeket. A nők viselkedését a férfiakhoz képest jóval szigorúbban ítélték meg. A középosztálybeli nőknek számos illemszabályt kellett figyelembe venniük a nyilvános és félnyilvános terekben. Az alsóbb társadalmi csoportokhoz tartozó nőket – például a pincérlányokat, cselédeket, munkásnőket – társadalmi helyzetük miatt további hátrányok érhettek. Az éjszakai vendéglátásban dolgozó nőket sok esetben prostitúcióval is vádolták.

IV. A doktori értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk és konferencia-előadások

Publikációk

A modern táncok megjelenése Veszprémben. *Veszprémi Szemle*, 2022/4. (megjelenés alatt)

A pécsi strandok erkölcei a két háború között In: Pilkhoffer Mónika – Wéber Adrienn (Szerk.): *Pécs-Baranya évszázadai* 5. (megjelenés alatt)

Szórakozás és reprezentáció. A pécsi városi elit táncmulatságai és báljai a két háború között. *Sic Itur ad Astra*, 2021/75. 153–178.

Tettyei népiünnepélyek és társadalmi térhasználat az 1920-as években Pécsen In: Kenyeres István (Szerk.): *Urbs. Várostartörténeti Évkönyvek XIII. 2019*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2019. 171–192.

„Hogyan mulattak a pécsiek?” Szórakozási lehetőségek Pécsen az 1927-es évben In: Wéber Adrienn (Szerk.): „*A múltat kutatni pedig szükséges...*” - *Helytörténeti konferencia konferenciakötete*. Csorba Győző Könyvtár, Pécs, 2018. 136–150.

A teljes publikációs lista elérhető az Magyar Tudományos Művek Tárában: <https://m2.mtmt.hu/api/publication?format=html&labelLang=hun&sort=publishedYear,desc&cond=authors;eq;10061247>

Konferenciaelőadások

2022. augusztus 26. Történelem és Vizualitás. A Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület 2022. évi konferenciája, Vác: *A korai hangosfilmek hatása egy pécsi néző filmnézési szokásaira*

2022. május 20. Dimenziók VI. Táj-tér-kép. Képi ábrázolások, társadalmi térhasználat és táj(re)konstrukció a történelemben c. konferencia, Budapest: *Vurstliból park: egy tér jelentésváltozásai a két világháború között*

2021. november 25. Pécs-Baranya évszázadai 6. Országos Helyismereti Konferencia, Pécs: *A hangosfilm fogadtatása Pécsen*

2021. június 21. American Hungarian Educators Association, 45th Annual Conference, online: *Roaring Twenties After the Treaty of Trianon? Jazz and the New Dances in 1920s Hungary*

2021. május 21. Pécs-Baranya évszázadai 5. Művelődés és társadalom Pécs-Baranyában. Országos Helyismereti Konferencia, online: *A pécsi strandok erkölcei a két háború között*

2019. május 16. Kerényi Károly Szakkollégium Konferenciája, Pécs: *A szórakozás és szabadidő női terei a két háború közötti Pécsen*

2017. november 15. Város – liget – köztér – szórakozás. VI. Magyar Várostartörténeti Konferencia, Budapest: *Tettyei népiünnepélyek az 1920-as években Pécsen*

2016. szeptember 22. „A múltat kutatni pedig szükséges...” - Helytörténeti konferencia, Pécs: *Hogyan mulattak a pécsiek? Szórakozási lehetőségek Pécsen az 1927-es évben*